

OTAJSTVO MARIJE U PUČKOJ POBOŽNOSTI

Uvod

Govoriti i pisati o pučkom vjerskom osjećaju ili njegovu praktičnomi pokazivanju i o ostvarivanju u svakodnevnom životu religioznog čovjeka, u našem slučaju, čovjeka kršćanina – katolika iz puka, može biti ostvareno na različite načine. Razlog mogućnosti raznolikoga, i to interdisciplinarnog pristupa ovom pitanju leži u njegovoj slojevitosti i višedimenzionalnosti. Radi se, naime, ne samo o vjerskom fenomenu nego isto tako o psihološkom, antropološkom, etnološkom, sociološkom, povijesnom, kulturološkom fenomenu. Mogući su i razni drugi pristupi.

U zadnjih dvadeset godina svjedoci smo neprestanog rasta¹ kako crkveno-učiteljskog, tako i teološkog i znanstvenog zanimanja za ovo pitanje. Uz to su još uvijek prisutne predrasude o tzv. izražavanju vjere na nerazvijeni, na pseudo-ritualni i devocionalni način. Ovaj racionalistički pristup opovrgavaju ne samo izjave crkvenog učiteljstva nego isto tako i mišljenja učenjaka s različitih područja znanosti.

Ozbiljan pristup ovoj problematici ne smije zaboraviti važnost sudjelovanja u obredu, jer je obred, makar pučki, shvaćen kao mjesto najizvornijeg i najdubljeg iskustva svetog. To je, kako ističe L. Pinkus, „... s pravom prihvaćeno od strane crkvenog učiteljstva u posljednjim izjavama crkvenog učiteljstva, od Mediator Dei Pija XII. pa do saborske uredbе Sacrosanctum Concilium. Nastojanje oko tzv. 'devocionalnih' ponuda, izvan liturgijsko-ritualnog konteksta, pravdane s razlozima 'pučke pobožnosti', po našem su mišljenju, pokazatelj s jedne strane poteškoća, koje predstavlja osobno svjesno i opće sudjelovanje na liturgijskim slavljinama, i s druge strane otpori i moguća nepripremljenost da se ozbiljno zapitamo o problemima koje ona pred nas stavlja: uvjeti odvijanja, oblici i strukture slavlja, kreativnost i (ili) ukočenost pokreta, riječi i simbola koji su upotrijebljeni, itd.”²

1. Usp. ŠIMIĆ J., Pučka pobožnost u posaborskom razdoblju, u Služba Božja 27 (1978), 2-14; ISTI, Pietà popolare nei documenti del recente Magistero, u Niepokalana, Kult Matki Bożej na ziemiach polskich u XIX wieku, KUL, Lublin 1988., 49-68.
2. PINKUS L., Il Mito di Maria, Borla ed. Roma 1986., 41, bilj. 85.

U vjerskom pučkom osjećaju vrlo veliki prostor zauzima Marija Bogorodi-
ca. Za to postoje različiti razlozi. Jedan od najvažnijih jest pogodnost osobe Ma-
rije iz Nazareta kao arhetipa i simbola da izrazi ono „vječno žensko” prisutno u
ljudskoj svijesti, a nedovoljno naglašeno u tipično racionalnoj i, recimo uvjetno,
„muškoj” bogoslovnoj znanosti. Isto tako vrlo važan razlog jest sklonost ljudi
da traže arhetipove i simbole, pa i one „najprimordijalnije” upravo u ljudskim
osobama.

Zbog svega toga smatram da je potrebno progovoriti o tri moguća pristupa
u vrednovanju marijanske pučke pobožnosti. Prije svega progovoriti o puku kao
mjestu („locus theologicus”) gdje u teološkom smislu nastaje marijanska pučka
pobožnost kao neposredna posljedica osjećaja vjere („sensus fidelium”) prisutnog
u narodu Božjemu. Zatim progovoriti o arhetipu Marije koji se kao primordijalni
simbol očituje i u pučkoj pobožnosti. Konačno progovoriti i o figurativnim ili
poosobljavajućim likovima Marije u istoj pučkoj pobožnosti.

Ovo će se razlaganje temeljiti na izjavama crkvenog učiteljstva, zatim na pro-
učavanju raznih bogoslovnih, a i ostalih stručnjaka. Na taj način bit će stavljena
u prvi plan interdisciplinarnost pitanja ili fenomena marijanske pučke pobožnosti,
koja je sastavni dio kršćansko-katoličke religioznosti.³

1. Puk kao „locus theologicus” marijanske pučke pobožnosti

Govoreći o pučkoj pobožnosti općenito posebice o onoj marijanskoj, na-
meće se potreba razmisliti o mjestu i ulozi puka u kojem ta pobožnost nastaje i
preko kojeg se očituje. Tako npr. *Dokumenat iz Pueble*⁴ u br. 448. govori o puč-
koj kršćanskoj i katoličkoj mudrosti koja u životnoj stvaralačkoj sintezi povezuje

3. Isto, str. 34-35, gdje pisac iznosi značajke koje označavaju religiozno iskustvo i koje su
istovremeno zajedničke psihološkim potrebama ljudske osobe, kako to iznosi VERGOTE
u članku, *Conditions psychologiques d'une foi adulte*, u *Lumen Vitae* 15(1960), 625-
-637: 1. religioznost, ili radije, ako hoćemo, religiozno držanje se rađa s razmišljanjem o
temeljnim problemima: porijeklo svijeta i života, smisao postojanja i smrti, preživljavanje
smrti; 2. jedan drugi psihološki sastojak religioznosti koji je vezan za iskustvo po kojem
se shvaćamo kao „ograničena bića”, koja se kao ljudske osobe ostvaruju susrećući život-
ne probleme; 3. čini se da upravo ovdje nastaje osjećaj ovisnosti o Vrhovnom Biću,
počelu svega, i potom onaj temeljni osjećaj potreban za nastajanje vjere u jednoga sve-
mogućeg Boga.

4. Usp. CONSEJO EPISCOPAL LATINOAMERICANO (CELAM), *La evangelización en el
presente y en el futuro de América Latina*, III Conferencia General del Episcopato Lati-
noamericano, Puebla, Mexico 1979. (= Puebla).

božansko i ljudsko. Isti dokumenat, navodeći uvodni govor Ivana Pavla II, preuzima njegovu sintagmu koja pučku pobožnost naziva „evanđeoski instinkt”⁵ ili, kako isti dokumenat ističe, „princip raspoznavanja” katoličkog vjerovanja kršćanskog puka. U tom smislu narod je „locusologicus” gdje nastaje svaka pučka pobožnost, posebno ona marijanska. To nas vodi na zaključak da Narod Božji, a to je bez sumnje i kršćanski puk, vođen Duhom Svetim, nastoji izraziti i ostvariti svoju vjeru. Drugim riječima, ne da možemo, nego moramo govoriti o određenom „sensus fidelium” prisutnom u kršćanskom puku. Prema G. Thilsu,⁶ *pučka religija i sensus fidelium*, makar ovdje nije shvaćen u klasičnom teološkom smislu, stavljani su u dodir i odnos tako da *pučki sensus fidelium* pruža određene elemente i pravila potrebne za vrednovanje procesa vjerovanja u kršćanskom puku. Naime, mnogostrukost i različitost života u istoj Crkvi, prema istom Thilsu, pokazuju djelovanje Duha koji pomaže da se ne izgubi osjećaj vjere. Tako uz crkveno učiteljstvo i učene bogoslovske rasprave i Narod Božji – jednostavni puk, ne čekajući svečane proglase Učiteljstva, niti njihova dubokoumna osmišljenja učenih bogoslova, nastoji intuitivno produbiti svoju vjeru živeći je u svakodnevnom životu.

Isti Narod Božji, kaže S. De Fiores⁷ posjeduje „sensus fidelium” i u „središnjoj intuiciji o Mariji” dodajući da se može govoriti i o nekoj „pučkoj mariologiji”. To priznaje i G. Agostino⁸ kad tvrdi da marijanska pučka pobožnost nije samo osjećajno opažanje, već dubinsko poniranje i prodiranje u otajstvo Marije „per viam cordis”. Narod posjeduje „pred-shvaćanje” ovog otajstva na intuitivan način a prihvaća ga i živi iskustvenim putem. Zato, govoreći o marijanskoj pučkoj pobožnosti, moramo govoriti o njoj kao izrazu „sensus-a fidelium” imajući na umu ulogu koju je taj „sensus fidelium” kršćanskog puka odigrao utječući na učiteljstvo kod proglašavanja marijanskih dogmi. U tom smislu uloga kršćanskog puka bit će i u budućnosti i te kako važna. Shvatiti otajstvo Marije u pučkoj pobožnosti, kaže G. Agostino⁹ možemo jedino ako nam je jasno da uz lik Marije iz evanđelja imamo i lik Marije koji proistječe iz shvaćanja i intuicije puka, koji živi njezinu prisutnost u poniznosti, jednostavnosti i ljubavi.¹⁰

5. Usp. IVAN PAVAO II., Discorso inaugural, III, u AAS 71(1979), 203.

6. Usp. THILS G., La „religion populaire” approches, définition, u RevTheoLouv 8(1977), 201-202.

7. Usp. DE FIORES S., Maria nella teologia contemporanea, 2. izd. Centro di cultura Mariana „Mater Ecclesiae”, Rim 1987., 348.

8. Usp. AGOSTINO G., Chi è Maria per il Popolo, u Madonna 32(1984), 65.

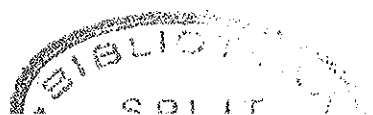
9. Usp. Isto, 57.

10. Usp. PAVAO VI., Marijanska pobudnica Marialis cultus, u Enchiridion Vaticanum V, 13-97. Br. 36 pobudnice govori o „imagine popularis”.

J. Scanone^{1 1} kaže da se „pučka pobožnost, mudrost i teologija” kreću na području zajedničkog osjećaja, uključujući obraćanje vjeri i život po duhu. I za njega je riječ o „pučkoj mudrosti” koja posjeduje „evanđeoski instinkt” u otkrivanju istine – Krista, u usvajanju navještaja i obogaćivanju oblika izražavanja, zato izraz „pučka teologija” ne znači nikakvo podcjenjivanje „pučkoga teološkog govora”, već naprotiv pretpostavlja njegov čisto teološki značaj. To zrači da je puk subjekt, ne samo onda kad se govori o vjeri nego i onda kad se govori o teološkoj intuiciji i domišljanju, što je opet potpuno u skladu s teološkim načelom „sensus fidelium”. Puk ne poznaje i ne upotrebljava teološko razmišljanje u skolastičkom smislu, koje nije u sebi ništa drugo doli filozofska metoda prebačena na teološko područje, nego se služi svojom metodom koja je vlastita „pučkoj teologiji i mudrosti” koja nastoji prodrijeti u smisao otajstva, živeti ga, intuirajući ga i osjećajno i infelektualno. Zato crkveno učiteljstvo, kako danas tako i jučer, nastoji izbjegavati trajno prisutnu težnju, da se ono bazira samo na razumskim bogosloveskim razmišljanjima koja daju posve malu ili nikakvu vrijednost onom što puk vjeruje živeti i osjećajući.

Polazeći od Dokumenta iz Pueble^{1 2} koji govori o „evangelizacijskom potencijalu siromašnih”, J. Sobrino^{1 3} govori o aktivnom „doktrinarnom potencijalu” puka, a G. Gutierrez^{1 4} o „teološkom potencijalu” koji posjeduju različite bazične zajednice u Crkvi, koje su opet oblici okupljanja puka, i kao takvi subjekti teološke intuicije.^{1 5} Upravo te zajednice, kako danas tako i kroz povijest, bile su izvori, mjesta nastajanja pučke pobožnosti, posebno one marijanske. Uz njih su veliku ulogu odigrale i igraju i razne privatne objave. U prvim posaborskim godinama činilo se da je pučka pobožnost krenula svojim putem (sektaštva i otpora posaborskoj obnovi), a crkveno učiteljsko i teološko mišljenje pod utjecajem prenaplašenoga teološkog neoiluminističkog racionalizma i elitizma suprotnim pravcem. Međutim, sredinom osamdesetih godina pučka pobožnost nametnula se na gotovo zapanjujući način crkvenom učiteljstvu i teološkom razmišljanju koji su je opet iznenađujuće spremno prihvatili i učinili svojom.

11. Usp. SCANONE J. C., Religiosità popolare sapienza del popolo e teologia popolare, u *Communio* (Jaca Book) (1987) br. 95., 39-41.
12. Puebla, br. 1147.
13. Usp. SOBRINO J., La 'auctoridad doctrinal' del pueblo de Dios en America Latina, u *Concilium* (1985) br. 200, 78.
14. Usp. GUTIEREZ G., Quacher teológico y esperiencia ecclesial, u *Concilium* (1984) br. 196, 403.
15. Usp. ISTI, L'irruption du pauvre dans la Théologie de l' Amérique Latine, u *Convergence* (1982) br. 1-2, 2.

To pokazuje da u Otajstvu Crkve i u poimanju koje o Crkvi ima kršćanski puk, Marija uz Krista drži središnje mjesto i da je upravo kršćanski puk sa svojim osjećajem vjere „sensus fidelium” često puta intuitivao i još uvijek intuitivao određene istine kršćanstva na način da je svojim vjerskim stavom, mišljenjem, osjećajem i životom predusretao tumačenja učiteljstva.

2. Marija – arhetip i primordijalni simbol

Kršćanstvo je životna vjera, a ne neka apstraktna filozofija, niti puki religiozni ritualizam. To uvjetuje kršćanstvo da traži arhetipove i simbole koji nisu samo apstraktni filozofski principi ili prazni ritualni simboli, nego simboli, istina duhovni ali uvijek materijalnog ili ljudskog porijekla. Upravo je ta sposobnost simboliziranja bitna i određujuća značajka ljudskog bića. Ta sposobnost simboliziranja, prema onom što nas uči analitička psihologija, služi da bi se predstavila i izrekla sveukupnost i zamršenost nivoa osobe i njezine najzahtjevnije i najdublje potrebe.

Na planu osobe, kao i cijelog svemira, susrećemo stvari i pojave koje, kad jednom upoznamo njihov smisao i značenje, bivaju trajno prepoznavane preko stvarnih razumu dostupnih znakova, ali isto tako postoji i jedan drugi niz stvarnosti koje mogu biti tumačene i shvaćene jedino pomoću simbola (syn-ballein'). Simboli opet daju uvijek novu djelotvornost nekom događaju ili nekom djelovanju, ne obezvređujući njegovu povijesnu valjanost. Simbol može izgubiti svoje značenje i smisao. Tako degradiran, bilo na osobnom, bilo na planu zajednice, simbol gubi svoju nutarnju jezgru i odlazi u podsvjesno.¹⁶ Povijest i tradicija katoličanstva pokazuju da je ono imalo i pokazivalo u mnogo slučajeva svijest o važnosti simbola, ne zaboravljajući istovremeno i njihovu moguću opasnost. Religiozan čovjek, posebno kršćanin, daje simbolima posebno značenje u tzv. „svetim vremenima”, kada transcendirajući nastoji povratiti onu sreću i harmoniju koju je imao na početku ljudske povijesti (kršćanin pomoću blagdana, poganin pomoću mitskih svečanosti). To je pokušaj da se putem simbola povrati „vremenu koje ne prolazi”, tj. vječnom sada, gdje simboli prestaju biti simboli, a nastupa ona živa stvarnost koju oni simboliziraju. Na taj način čovjek svakodnevnom životu vraća dimenziju svetosti i približava ga Bogu.¹⁷

16. Usp. PINKUS L., nav. dj., 22-26.

17. Usp. ELIADE M., Religione, u Enciclopedia del Novecento sv. 6., Istituto dell' Enciclopedia Italiana, Milano 1978., 124.

Uz simbole moramo progovoriti i o arhetipu i mitu. *Arhetip* ujedinjuje u sebi cijeli niz simbola i simboličkih slika kondenzirajući njihovu popratnu energiju. *Mit* je pak „tumačenje” ili „prevođenje” sustava simbola, odnosno arhetipova koji su proizišli iz tih sustava simbola, i to onako kako ih živi jedna određena skupina u određenoj povijesnoj situaciji. Često puta radi se o likovima koji pomoću različitih slika predstavljaju opće situacije u kojima se utjelovljuju idealne odlike. Kad govorimo o mitovima, moramo razlikovati „kršćanske mitove” od „poganskih mitova” jer su prvi povijesno utemeljeni, a drugi ne, kako to kaže A. Greely.¹⁸ Središnji lik „kršćanskog mita” jest Isus Krist, a uz njega susrećemo i druge likove, odnosno mitove, između kojih je prvi, i bitan za naše razmišljanje, lik Marije iz Nazareta.¹⁹ Povijesne situacije, kako nekad tako i danas, stvaraju mitove i još više pseudomitove (mitovi ljepote, mladosti, sreće u potrošačkom društvu, mitovi socijalne pravde kao cilj terorizma, itd.). W.B. Clift²⁰ ovako određuje tri bitne funkcije mita: 1. zadatak da probudi stvaralaštvo i otvorenost, shvaćeno kao pokazivanje istinskog osjećaja zadivljenosti i otvorenosti prema životu i njegovu „otajstvu”; 2. zadatak da pruži tumačenja ili barem predstave i pretpostavke o porijeklu svijeta i popratnim fenomenima; 3. društveni zadatak mita da olakša i potpomogne odnose između članova neke skupine ili uključivanje novih članova u istu skupinu (inicijacije, znakovi prepoznavanja itd.).

Kroz povijest kod raznih religija, kultura i civilizacija bio je prisutan i ženski arhetip. U kršćanskom iskustvu on je prisutan preko Marije iz Nazareta, Majke Božje, kako je to već Jung tvrdio.²¹ Uspoređujući arhetip Marije s tematikama starih religija u kontekstu studija povijesti religija, dolazimo u mogućnost da povećemo marijanske dogme s onim što o njihovim božicama govore stare religije i tada otkrivamo i uviđamo bitnu razliku između njih. Marija u kršćanstvu predstavlja, kaže L. Pinkus,²² ono „vječno žensko, božansko majčinstvo koje je uvijek upotpunjavalo božansku sliku Oca u dubokom iskustvu ljudske svijesti”.

18. Usp. GREELY A., *The Mary Mith*, The Seabury Press, New York 1977., 21-22.

19. Usp. GUITTON J., *Mythe et Mystère de Marie*, u *Documentacion Catholique* 64(1967) str. 1885-1892; LAURENTIN R., *Foi et mythe en théologie mariale*, u *Novue Revue Théologique* 89(1967), 281-307.

20. Usp. CLIFT W. B., *Jung and Christianity*, New York 1983.

21. Usp. KASSEL M., *Biblischer Urbilder*, Tifenpsychologische Anlegung nach C. G. Yung, Pfeiffer, München 1982., 2. izd.

22. Usp. PINKUS L., nav. dj. Ovdje se pisac oslanja na vrlo zanimljivi prinos VANNUCCI G., *La sua misericordia per sempre*, u *Riparazione mariana* 2(1983), 5; kao i na slijedeći članak istog pisca: VANNUCCI G., *Il padre nell'esperienza religiosa*, u *Servitium* 20(1982) III., 14-22; ISTI, *La femminilità nella storia delle religioni, ciklostozirane skripte*, Teološki Fakultet Marianum, Rim 1978. Usp. CARDAROPOLI G., *Il culto della Vergine in relazione al culto delle dee pagane*, u AA. VV. *De primordiis cultus mariani*. Acta Con-

Marija je arhetip-katalizator, kako ističe L. Pinkus²³ psihološke diferencijacije svijesti u zapadnom i srednjoistočnom svijetu, ili kako to preciznije ističe A. Greely „. . . najjači i najomiljeliji kulturni simbol u zadnjih dvije tisuće godina zapadnog kršćanstva”.²⁴ Ili kako to ističe A. Magli²⁵ kad kaže da je s obzirom na zapadnu kulturu Marija, arhetipski i numinozni lik koji kroz skoro dvije tisuće godina pokazuje snagu koja zanosi i preoblikuje savjesti. Arhetip Marije pomaže čovjeku da izrazi svoju vjeru, da je oživotvori, pretoči u život, utjelovi, te putem te iste vjere transcendirira iz materijalnog života u nadnaravnu duhovnu stvarnost. Zato ima pravo Dokumentat iz Pueble kad u br. 301 kaže: „Bez Marije, evanđelje se rastjelovljuje, razobličuje, pretvara u duhovni racionalizam.” To je zato jer je kod Marije ostvarena punina ženskog počela, kao najpotpunijeg, najjačeg i najvažnijeg simbola u razvoju iskustva „svetog” kod čovjeka. Tako je arhetip Marije istovremeno projekcija i onoga ženskog i onoga svetog koje je kršćanska tradicija prihvatila još od vremena patristike vrednujući njegovu simboličku dimenziju kao datost ljudske psihe i uzevši u zadatak da usmjeri njegove energije, prema Kristu, središtu ljudske povijesti i svijesti.

Slijedeći M. Kassela, L. Pinkus²⁶ ovako sintetizira pozitivne značajke arhetipa Marije: 1. Po liku Marije u liturgiji i teološkom razmišljanju zadržao se u Katoličkoj crkvi određeni oblik svijesti o važnosti ženskih vrijednosti za ljudski razvoj, premda je katkad ta svijest tek latentna i jedva primjetljiva, a nekad jače i jasnije istaknuta. 2. Zahvaleći liku Marije, uzete su u obzir vrijednosti podsvjesnog, izbjegavajući tako opasnost prevlasti suhog racionalizma (lišena zanosa i osjećaja i vezana isključivo za muško iskustvo). 3. Novi elemenat koji traži da bude uzet u obzir i vrednovan, uz dužni oprez, jest pojava tzv. feminizma (ženske autonomije) koji u sudaru sa svijetom muških, ponovno otkriva osobu i simbol Marije kao uporišta i temelja svojih zahtjeva za oslobođenje od biološkog determinizma koji prihvaća prisutnost žene u društvu samo zbog razmnožavanja ljudske vrste u trajnoj ovisnosti od muškarca. 4. Kroz povijest kršćanstva nadahnjivale su se na liku Marije pri svom nastanku razne udruge, kongregacije i redovi (Benedikt-Skolastika, Franjo-Klara, Sedam svetih utemeljitelja itd.) Ovdje se radi o nadah-

gressus mariologicimariani in Lusitania anno 1967 celebrati. PAMI, Roma 1970. sv. 4, 85-108.

23. Usp. PINKUS L., nav. dj., 69-71.

24. GREELY A., I grandi misteri della fede. Un catechismo esistenziale, Queriniana, Brescia 1978., 13.

25. Usp. MAGLI A., Contributo ad un studio psicologicoreligioso e antropologico sull' origine del culto mariano, u AA. VV. De primordiis cultus mariani, nav. dj., sv. 4, 401-402.

26. Usp. PINKUS L., nav. dj., 72-73.

nuću na arhetipskom liku Marije prisutnom u liturgiji koji je iz ljudske povijesti istisnuo svoje antipode, „božice majke”, izopačene i prijeteće slike, žedne ljudske krvi, pokazujući nam kako ćemo se i mi promijeniti. Upravo po definiciji Theotokosa kršćanstvo Mariju uzdiže na nivo Velike Majke, ali bitno različite od dotadašnjih poganskih božica Majki.

Arhetipski lik Marije Majke posebno je prisutan u pučkoj pobožnosti gdje ga puk doživljava kao „simbol Majke”²⁷ koji predstavlja bogatstvo osjećaja i životnih sadržaja u neprestanom pretakanju iz otajstvenog u stvarno i obratno. Taj „primordijalni simbol” ili arhetip pomaže puku u ponavljanju psiholoških iskustava omogućujući osjećaju doživljavanje sreće do bezgraničnosti, do stanja u kojem nestaju granice između materijalnog i duhovnog.

Lik Majke ili ženski simbol jest polivalentni i višedimenzionalni simbol ili bolje arhetip prisutan u svim religijama i kulturama (majka zemlja, majka priroda, majka voda-more, majka kuća-ognjište) kao primordijalni arhetip koji utjelovljuje mnoštvo vrijednosti od životne važnosti,²⁸ kao simbol primordijalnog totaliteta, totalizirajućeg blagostanja, sveopćeg sklada i sreće, kao „temeljni dijalektički činitelj ljudskog razvoja”.²⁹

Simbolizam majke sam po sebi u poganskim religijama usmjeren je prema ravnodušnoj religioznosti, jako infantilnoj i zato ne oslobađa čovjeka, niti ga doводи do odrasle osobne religioznosti. U toj poganskoj i neodrasloj vrsti religioznosti postoji težnja za neprestanim ponavljanjem prethodnih psiholoških iskustava u težnji za sigurnošću. To je osjećajno religiozno područje koje se aktivira preko simbola, ali ne postiže nivo logičnog shvaćanja ni vjerske zrelosti, nego se iscrpljuje u pukom gašenju ljudske želje, u neostvarenoj želji čovjeka da barem projekcijom uz pomoć simbola i arhetipova iskusi onostransko.

U kršćanstvu naprotiv „majčinski simbol” preuzima Marija dajući mu potpuno novo usmjerenje i upotpunjujući ga usredotočenjem na „bratski lik Isusa”. Oba ta arhetipska lika u svom istinskom primordijalitetu uvode jednu potpuno novu dijalektiku, potpuno nepoznatu poganskim religijama. Isključenjem jednog ili drugog od tih dvaju arhetipa ili njihovim pogrešnim tumačenjem najprije na

27. Usp. DEL CAMPO U. A., *Notas para una reflexión sobre la religiosidad popular*, u *Comunio Granada* 10(1977), 106-107.

28. Usp. DE FIORES S., *nav. dj.*, 340.

29. Usp. PINKUS L., *nav. dj.*, 16; ISTI, *Maria come 'simbolo' dell' esperienza cristiana dello Spirito. Ipotesi e materiali per la comprensione psicologicoanalitica*, u *AA. VV.*, *Maria e lo Spirito Santo*, EDB-Marianum, Roma 1984., 124-145.

psihoemotivnom, potom intelektualnom i konačno na duhovnom planu dolazi do manjkave religioznosti. To se posebno lako opaža kod pučke pobožnosti, gdje različite deformacije onemogućavaju čovjeku vjerniku da preko utjecaja tih arhetipova i energije u njima kondenzirane dođu do „zrele pučke vjere”.

Trajna tematska prisutnost Marije kao simbola ženskog i majčinskog nalazimo uz pučku pobožnost i u umjetnosti. Tu je ona „ikona” koja najbolje predstavlja i izražava ono „vječno žensko”, koje je, kako nas uči analitička psihologija, trajno prisutno u nama, (nezavisno od religiozne vjerske pripadnosti autora umjetničkog djela), i koja se često nalazi u snovima različitih subjekata kao i kod posebnih očitovanja, kao što su npr. „kolektivne vizije” Gospe, pokazujući kako opći korijeni ljudskog iskustva, s obzirom na „žensko” pripadaju filogenezi čovječanstva, a sadržane su i ponavljane u osobnom razvoju sve do ovog informatičkog razdoblja, kako ističe L. Pinkus.³⁰

Upravo zato različiti prikazi Gospe u slikarstvu, u glazbi, u književnosti, omogućili su mnogim osobama, posebno muškarcima, da iznesu van nutarnje osjećaje, slike i intuicije koje inače ne bi imale mogućnosti da iziđu na javu. U tom smislu na Zapadu je estetska vrijednost puta ljepote (via pulchritudinis) odigrala veliku ulogu zahvaleći upravo mogućnosti pozivanja i obraćanja Mariji. Zato je shvatljivo zašto religioznost posebno pučka, ima potrebu jezika umjetnosti da izrazi svoje vjersko osvjedočenje. Dovoljno se sjetiti čuvene freske u Santa Fe-u (Mexico) koja prikazuje Gospu okruženu E. Zapatom, C. Torresom, Che Guevarom i na tlu Quetzalcoatlom (Zmaj – božanstvo Tolteca) – to je pučki umjetnički prikaz Marije kao „Velike Majke” revolucionarke. U Evropi imamo Gospu Czestochowsku – „Veliku Majku” vojvotkinju i braniteljicu (kakva je i Sinjska). U Sirakuzi imamo Zaplakanu Gospu, tipično za sredozemni mentalitet sklon izlijevanju osjećaja, koja plače nad našim grijesima i slabostima.³¹

30. Usp. ISTI, *Il Mito di Maria*, nav. dj., 70-72.

31. Usp. SICARI A., *Editoriale*, u *Communio* (Jaca-Book) (1987) br. 95 (rujan-listopad), str. 2; COX H., *La seduzione dello Spirito, uso e abuso della religione popolare*, Queriniana, Brescia 1974, 76, 128-129, 191-194, 197-200, 210-211, 254. Kako opisuje Cox na str. 200 Gospa Guadalupska na freski u Santa Fe-u pokazuje zapravo da je u svijesti Indiosa preuzela lik i ulogu Toltečke božice plodnosti Tonantin, istisnuvši neke poganske a ulivši mu kršćanske sadržaje. Za Coxa „Marija (na slici) jest splet fantazije, mitska kreacija, projekcija i sve ostalo”. Usp. DE FIORES S., nav. dj., 340. U br. 3 ovog našeg članka vidjet ćemo neke od ovih arhetipa Marije u pučkoj pobožnosti.

3. Arhetipski likovi Marije u pučkoj pobožnosti

U svakodnevnom životu kršćanski puk doživljava Mariju na različite načine koristeći pri tom intuitivno različite arhetipske likove. Ti pučki arhetipski likovi Marije postoje u kršćanstvu od samog početka u potpunoj ravnopravnosti s biblijskim, patrističkim, učiteljskim i teološkim načinima predstavljanja i doživljavanja osobe i životnog primjera Marije iz Nazareta. Katkad nam se čini da su oni u suprotnosti s onim „službenim likovima”, no to je obični privid, budući da se likovi Marije iz sva četiri prije spominjana područja crkvenog života, učenja i domišljanja jedni prema drugima odnose komplementarno upotpunjujući se ili čak poistovjećujući. Samo crkveno učiteljstvo priznaje likove Marije prisutne u pučkoj pobožnosti, tako npr. Pavao VI. govori o pučkim i književnim likovima Marije („*imagine popularis et litterariae Mariae*” u MC 36), govoreći na istom mjestu o liku Marije koji proizlazi iz evanđelja („*cum imagine eius vere evangelica*”) kao i o liku koji proizlazi iz tumačenja učiteljstva („*cum elementis doctrinae, quae lento illo et serio opere explicationis verbi revelati*”).

Također različiti pisci s mariološkog i marijanskog područja govore o pučkim likovima Marije. Tako npr. S. De Fiores govori o liku Marije prisutnom u folkloru („*Madonna folclorica*”) i o „pučkom liku Marije”,³² dok G. Agostino upotrebljava vrlo značajan izraz „teološke intuicije marijanske pučke pobožnosti”.³³ Ti pučki likovi Marije popraćeni su redovito mnoštvom marijanskih naslova – „titula”, kojih samo na hrvatskom jezičnom području, kroz povijest i danas, P. Belić³⁴ nabroja ravno 980. Svi oni ističu dva bitna atributa Marije Bogomajke iz Nazareta: moć i milosrđe kako kaže E. Toniolo.³⁵ Te arhetipske likove Marije možemo smatrati „poosobljenjima Marije” jer predstavljaju Mariju kao živu osobu s kojom puk razgovara na „ti” i preko koje transcendiraju projicirajući svoju prošlost, svoju sadašnjost i svoju budućnost, ispunjene stradanjima i potrebama. Zapravo kršćanski puk, govoreći o Mariji, osjeća u dubini svoje duše da „govoriti o njoj znači govoriti o nama, o našem svijetu, o našoj povijesti, o našoj kulturi”.³⁶

32. Usp. DE FIORES S., nav. dj., 344-345; ISTI, *Maria, presenza viva nel popolo di Dio*, Ed. Monfortane, Roma 1980., 170.

33. AGOSTINO G., nav. čl., 66.

34. Usp. BELIĆ P., *Popis hrvatskih marijanskih titula*, u *Bogoslovska smotra*, 53(1983), 260-279.

35. Usp. TONIOLO E., *La figura di Madonna nei canti popolari*, u *Madonna* 26(1978) br. 1-2, 32-60.

36. DE FIORES S., *Maria, presenza viva. . .*, nav. dj., 169.

Sada želim opisati nekoliko najčešćih arhetipskih likova Marije prisutnih u pučkoj pobožnosti.³⁷ Svi oni mogu imati mnoštvo podlikova, što je shvatljivo ako se prisjetimo da arhetipovi ujedinjaju u sebi mnoštvo simbola. Ti likovi ili podlikovi imaju mnogo dodirnih točaka ili se često djelomično podudaraju što je i razumljivo jer govorimo uvijek o istoj osobi Mariji iz Nazareta, Bogomajci.

3.1. *Marija milosrdna Majka i posrednica* – Marijin lik trajno je prisutan u kršćanstvu, posebno u pučkoj pobožnosti. Narod je doživljuje neposredno, perceptivno, intuitivno, bez ikakvih teoloških predradnji ili kategorija, kao živu osobu koja pokazuje moć i dobrotu. S njom je moguće uspostaviti dijalog i tražiti pomoć koju ona neće odbiti. Preko pobožnosti prema Mariji milosrdnoj Majci i Posrednici narod uspijeva iskusiti Božju „slavu”, „moć” i „milosrđe”. To iskustvo numinoznog povlači u potpunosti osobu ili osobe koje se obraćaju Mariji. Puk na taj način priznaje i prihvaća Mariju kao „živu osobu, različitu od nas, u nadnaravnoj sferi, obdarenu moću”,³⁸ ali istovremeno i jednu od nas, osobu kao i mi. Po tom iskustvu, po dodiru s Marijom kršćanski puk izražava svoj sinovski zahvalni stav prema Trojstvu (očinstvo u Ocu, bratstvo u Kristu, dostupno ljudima preko majčinstva u Mariji). Marija nas tako približava Bogu budući da u sebi povezuje božansko i ljudsko više nego mi.

3.2. *Marija obiteljska osoba* – jest lik Marije posebno prisutan u radosnim trenucima obiteljskog života (ženidba, rođenje, krštenje itd.) ali isto tako i u svakodnevnom životu obitelji. Preko tog Marijinog lika kršćanski puk doživljava Mariju kao člana obitelji koja se raduje skupa s ostalim članovima obitelji pokazujući trajnu spremnost da pritekne u pomoć ako ustreba. To je Marija na svadbi u Kani. Zato je razumljivo da postoje različiti oblici pučkih posveta obitelji Mariji u različitim prigodama, posebno kod ženidbe ili rođenja djeteta.³⁹

3.3. *Marija, Žalosna Majka koja zajedno s nama trpi u našim patnjama* – jest lik Marije koji nam pomaže da ne podlegnemo u svakodnevnom životnim patnjama i koji nam, što je još važnije, pomaže da doživimo pashalno otajstvo, u svojoj dubini.⁴⁰ Moleći žalosna otajstva i pjevajući „Gospin plač”, puk prati

37. Usp. AGOSTINO G., nav. čl., 66-70.

38. Usp. MAGLI A., nav. čl., 411.

39. Usp. GREEL A., *I grandi misteri della fede . . .*, nav. dj., 116.

40. Usp. MAGGIANI S., *Addolorata*, u *Nuovo dizionario di mariologia*, Ed. Paoline, Roma 1985., 3-16. kao i članak AGOSTINO G., *Pietà popolare*, u *Nuovo dizionario di mariologia*, nav. dj., 1111-1122. Treba naglasiti da je nažalost ta tema u pučkoj pobožnosti često izložena utjecaju pietizma i sentimentalizma – Usp. Također PIRONIO E., *Comunicatio Experientiarum ex America Latina*, u *Tajništvo Sinode biskupa*, 10. kolovoza 1974. u kojem na str. 6 ističe kako mi doživljavamo Pashalno otajstvo upravo preko

Mariju na Križnom putu ponirući u svu dubinu dramatičnosti pashalnog otajstva. Puk se tu ne zaustavlja, nego proživljavajući sve to s Marijom, stječe duhovnu snagu kojom nadilazi teške životne probleme ne zaboravljajući tražiti od Marije da ga utješi i ohrabri u tim teškim i žalosnim trenucima. Puk to čini upravo zato jer zna da je Marija osjetila što je patnja i da zato ima razumijevanja i suosjećanja za nas. Idući korak dalje puk se poistovjećuje s Marijom u svojim stradanjima slaveći je kao Tješiteljicu žalosnih („Consolatrix afflictorum”).

3.4. *Marija – Estera osloboditeljica* – jest lik Marije jako prisutan kao u pučkoj pobožnosti prošlih stoljeća, tako i u današnjoj pučkoj pobožnosti pod različitim vidovima. U pučkoj pobožnosti Latinske Amerike i tzv. teologiji oslobođenja prisutan je kao simbol i zalog oslobođenja siromašnih, obespravljenih i potlačenih. Tu je Marija ona koja oslobađa slaveći Boga u svojem „Veliča. . .” jer on oslobađa čovjeka na društveno-političkom, na gospodarskom i posebice na vjersko-moralnom planu. Zasluga je puka i teologa u Latinskoj Americi što su potakli Učiteljstvo da ponovo naglasi da je Marija simbol oslobođenja čovjeka. Taj lik je kroz povijest bio prisutan u pučkoj pobožnosti i u kršćanstvu općenito kroz borbe s Turcima (Lepant npr.) odakle i potječe naslov Marija-Estera. Prisutan je također kod različitih naroda, pa tako i kod nas Hrvata gdje je Marija tipizirana i poosobljena kao Kraljica, Vojvotkinja, Zagovornica (slično je i kod Poljaka). Marija u tom liku „kao stvarnost, kao lik osobe, sjedinjuje u sebi kršćanske vrednote, velika otajstva vjere, trenutke žalosti, oslobođenja i zajedništva puka s Bogom”.⁴¹

3.5. *Marija navjestiteljica evanđelja* – jest pučki lik Marije, jako prisutan u poimanju kršćanskog puka Latinske Amerike i kao takav prihvaćen od Crkvenog učiteljstva istog kontinenta. To naveliko pokazuju dokumenti CELAM-a posebno Dokumentat iz Pueble (usp. br. 168,301,446). Po tom liku Mariju kršćanski puk doživljava kao Navjestiteljicu, kao Uzor-navještaj, kao najizvršnije sredstvo navještanja evanđelja, kao Zvijezdu Danicu evangelizacije. Ona je za puk sami sadržaj navještaja, navjestiteljica koja istovremeno moli za uspjeh navještanja i navjestitelja. Puk doživljava Mariju kao osobu koja je prihvatila navještaj Radosne vijesti

pučke pobožnosti Gospi, posebno moleći kronicu. Usp. CELAM, Algunos aspectos de la evangelización en América Latina, Prijedlozi i razmišljanja CELAM-a za Sinodu biskupa 1974., u Tajništvu Sinode biskupa, 26. ožujka 1974., 23-28.

41. CELAM, Documento del trabajo (Radni dokumenat za III. konferenciju u Puebli 1979.), cap. IV., br. 1-2, u Marianum 40(1978) 499. Ista tema je još bolje u završnom dokumentu, usp. Puebla br. 291, vidi u Marianum 42(1980) 1-2, 272; usp. BOFF L., Maria, mulher profética e libertadora, u Rev. Eccl. Brasil., 38(1978), 59-72.

i koju je ona potom, ne želeći je zadržati samo za sebe jer se to protivi smislu i naravi navještaja, prosljedila navijestivši je i navješćujući je svima nama.

3.6. *Marija uzor i jamstvo zajedništva* — U tom liku puk doživljava Mariju na isti način na koji su je doživjeli i apostoli u dvorani Posljednje večere prigodom iščekivanja silaska Duha Svetoga. Marija je ta koja neprestano promiče i jamči bratsko zajedništvo puka preko raznih oblika izražavanja pučke pobožnosti (hodočašća, pučke molitve, procesije, pjesme, igrokazi itd.). Puk doživljava Mariju kao onu koja predsjedava u svim prigodama njegova kršćanskog života, čineći to u Crkvi na isti način kao što je činila s apostolima u dvorani Posljednje večere.

3.7. *Marija uzor i učiteljica kršćanskog života* — jest lik Marije preko koje puk neposredno shvaća — intuire da uspostavlajući dodir s Marijinom osobom prihvaća i njezin stav i odnos prema Bogu. Ona je kao ponizna službenica prihvatila služiti ostvarenju Božjeg plana i tako postala odgojiteljica samoga Sina Božjeg a s time i svih njegovih sljedbenika. Zato je kršćanski puk prihvaća kao svoju odgojiteljicu i prosvjetiteljicu, jačajući na taj način svoj kršćanski život. Tako čovjek iz puka, obični kršćanin nadilazi podvojenost između vjere i života koja ga svakodnevno prati i koja kao takva može biti uzrok pasivnosti, grešnosti i predavanja sudbini. Sabor je, posebno u LG VIII. predstavio Mariju kao uzor a time i učiteljicu kršćanskog života.

3.8. *Marija uzor žene* — jest pučki lik Marije koji može biti stavljen i kao podvrsta prethodnom liku. U poimanju kršćanskog puka Marija je uzor-žena, djevojka, zaručnica, supruga i majka. Za puk to su dimenzije osobe žene i njezina zadaća predviđena od Stvoritelja i izvrsno ostvarena u Mariji. Puk je na taj Marijin lik svraćao pažnju daleko više nego Učiteljstvo i teolozi upravo zato jer se služio intuicijom a ne razumskim domišljanjima. U novije vrijeme i učiteljstvo i teolozi stavili su naglasak na Mariju kao onu koja je ostvarila ženski poziv u svoj njezinoj punini i zato pomaže svakoj ženi postati i biti „istinska žena”. U posljednje vrijeme, zahvaleći pokretu ženske autonomije — feminizma, i mnogim sociološko-psihološko-antropološkim i pastoralnim istraživanjima, shvaćena je važnost tog arhetipskog Marijina lika za razvoj i oblikovanje istinske kršćanske žene (usp. *Puebla* br. 299 i 844).

Zaključak

U ovom razmišljanju pokušao sam promatrati marijansku pučku pobožnost u interdisciplinarnoj optici, pod različitim i možda pomalo neuobičajenim vidovima. Razlog je taj što se kod nas može čuti i čitati o pučkoj pobožnosti proučavanoj povijesnom kritičkom metodom, dok analitička interdisciplinarna metoda nije dosada bila upotrebljavana.

U točki br. 1. pokušao sam svratiti pažnju na pučku marijansku pobožnost shvaćenu kao „sensus fidelium”. Tu smo se još susreli s izrazima „pučki sensus fidelium”, „pučka mudrost”, „evanđeoski instinkt”, „pučka intuicija o Mariji”, o „pučkom liku Marije” koji nas upozoravaju da kršćanski puk na svoj poseban način doživljava Mariju. To znači da je kršćanski puk u svojoj „pučkoj marijanskoj intuiciji” potpomognut Duhom Svetim, na sebi svojstven način, shvatio marijansko otajstvo i shvaćajući ga tako, često preticao Crkveno učiteljstvo. Definicije određenih istina puk je već dugo prije intuirao, shvatio i vjerovao.

U točki br. 2 pokušao sam govoriti o marijanskoj pučkoj pobožnosti koristeći analitičku metodu psihologije, sociologije i antropologije i njihove izraze simbol, arhetip i mit. To nam je pomoglo da Mariju shvatimo kao primordijalni simbol ili kao arhetip (= niz simbola) koji uz Krista drži središnje mjesto u kršćanskom otajstvu, koje sam uvjetno nazvao „kršćanskim mitom”. Marija je u kršćanstvu arhetip ženskog počela, kažu psiholozi. Ona je u kršćanstvu istisnula likove poganskih božica, posebno tzv. „Velike Majke”, ističu povjesničari komparativne povijesti religija, antropolozi i etnolozi. To se dogodilo poslije definicije Theotokosa. Marija kao arhetip ženskog posebno je prisutna u umjetnosti.

Konačno u br. 3 pokušao sam iznijeti nekoliko arhetipskih likova Marije tipičnih pučkoj pobožnosti, polazeći od pobudnice Pavla VI. „Marialis cultus” br. 36. u kojem se govori o pučkim likovima Marije ravnopravno s onima evanđeoskim i učiteljskim. Pučki likovi odnose se komplementarno prema tim dvama drugima. Najčešći pučki likovi su: Marija majka milosrdna posrednica, Marija obiteljska osoba, Marija žalosna koja s nama trpi, Marija osloboditeljica, Marija navjesticateljica evanđelja, Marija jamstvo zajedništva, Marija uzor kršćanskog života i Marija uzor žene.